

KETAATAN KEPADA IBU BAPA

DALAM ISU POLITIK

MOHD ROFAIZAL IBHRAIM

Kolej Universiti Islam Antarabangsa Selangor

Bangi, Selangor

mohdrofaizal@kuis.edu.my

MOHD KAMARUL KHAIDZIR BIN SAADAN

Kolej Universiti Islam Antarabangsa Selangor

Bangi, Selangor

khaidzir@kuis.edu.my

ABSTRAK

Tujuan - Tulisan ini berkisar mengenai isu perbezaan hala tuju politik antara anak dan kedua ibu bapa. Isu yang timbul ialah mengenai persoalan hukum percanggahan pandangan anak dan kedua ibu bapa dalam hal politik apabila bapa atau ibu melarang sianak bertanding mewakili parti yang ditentang oleh bapa atau ibu. Tulisan ini mengkaji pandangan Syara' dengan menukilkan pandangan para imam mujtahid untuk melihat sejauh manakah seorang anak perlu memberi ketaatan kepada kedua ibu bapanya dan apakah terdapat ruang-ruang yang dibenarkan oleh syara' agar si anak boleh berbeza pandangan dengan kedua orang tuanya . Pandangan-pandangan para imam mujtahid seterusnya dijadikan ukuran untuk menilai samada sianak perlu memberi ketaatan kepada kedua ibu bapanya walaupun mempunyai pandangan atau ijtihad dalam isu politik yang berbeza dengan kedua orang tuanya.

Metod- Tulisan ini merupakan penyelidikan kepustakaan (library research) untuk mendapatkan data-data yang relevan sebagai pembuka gambaran tentang isi tajuk dan sebagai hipotesis tulisan ini. Kajian ini merupakan kajian diskriptif yang bertujuan untuk mengkaji dan menerangkan hukum Syara' mengenai hukum berbeza pandangan dalam hal politik sehingga menyebabkan si anak bertanding melawan parti bapanya sendiri.

Dapatan-Hasil daripada tulisan ini mendapati bahawa isu perbezaan aliran politik telah menimbulkan permasalahan Syara' yang serius sehingga menimbulkan pelbagai telahan dan kecaman yang dilemparkan kepada mereka yang terlibat terutamanya apabila sibapa

mewakili parti yang bernama Islam dan perlu diberikan jawapan untuk menghentikan tuduhan-tuduhan yang melulu dan melampau sehingga terkeluar dari penilaian Syara' yang sebenar. Hasil kajian juga mendapati bahawa kewajipan mentaati kedua ibu bapa juga tertakluk kepada kedah "Tidak boleh menyebabkan kemudaratkan kepada orang lain dan membalaikemudaratkan dengan kemudaratkan". Sianak juga boleh berbeza pandangan dengan ibu bapa terutamanya isu menganani kemudaratkan yang lebih besar.

Kata kunci: ketaatan, ibu-bapa, politik, perbezaan parti, politik.

PENDAHULUAN

Pendekatan yang paling jernih dan tertib perlu diambil kira oleh kedua-dua pihak samada ibu bapa atau sianak kerana isu berkaitan politik boleh menyebabkan pertalian kekeluargaan menjadi satu isu yang boleh memberi kesan jangka panjang terhadap hubungan anak beranak. Manusia sentiasa berselisih tentang urusan agama dan tuntutan dunia sehingga menimbulkan isu yang semakin kompleks dan rumit dari hari ke hari termasuklah hal-hal politik. Dewasa ini timbul isu apabila terdapat individu-individu tertentu yang merupakan anak kepada beberapa orang tokoh politik Islam di Malaysia telah memilih hala tuju politik yang bertentangan dengan ideologi bapanya sendiri yang juga merupakan seorang ulamak tersohor tanahair. Pelbagai telahan dan hukuman telah dilemparkan kepada sianak sehingga ada yang menghukumnya sebagai menderhaka. Adakah sianak wajib bertaqlid kepada ijihad sibapa semata-mata walaupun sianak mempunyai pandangan dan ijihad sendiri dalam isu memilih perjuangan politik? Untuk menjawab persoalan ini perkara pertaa yang perlu dirungkai ialah sejauh manakah seorang anak wajib memberi ketaatan kepada orang tuanya?

Ketaatan kepada ibu bapa tidak diukur dengan keimanan kekuatan atau maksiat yang mereka lakukan. Kesemua perkara tersebut tidak menggugurkan kewajipan seorang anak untuk memberikan ketaatan kepada orang tuanya. Kedua orang tua yang sudah mencapai akil dan baligh mempunyai hak untuk menegah si anak yang telah mencapai umur akil baligh dari menunaikan perkara-perkara sunat termasuk haji atau umrah dan juga jihad yang sunat yang memerlukan si anak untuk bermusafir.

Namun pelaksanaan perintah dan larangan yang datang dari ibu bapa bukanlah wajib dipatuhi secara mutlak. Para uamak telah memberikan beberapa garispanduan sebagai ukuran kepada seorang anak samaada perlu mentaati arahan dan larangan ibu bapanya atau sebaliknya.

Limitasi Ketaatan Kepada Ibu Bapa

Antara yang menjadi kayu ukur dalam menentukan sejauh manakah seorang anak perlu mentaati ibu bapanya samada arahan atau larangan mereka ialah dengan melihat sejauh manakah perbuatannya akan memberikan mudharat kepada ibu bapanya. Menurut pandangan Syeikh Muhammad al-Bassyar ( ) ibu-bapa tiada hak untuk menghalang si anak untuk keluar menuntut ilmu selagi tidak memudharatkan mereka. Menurut satu pandangan si anak wajib memberikan ketaatan kepada kedua ibu-bapanya termasuk dalam perkara-perkara yang harus seperti jual-beli, makan minum dan sebagainya walaupun kedua ibu-bapanya adalah orang fasiq sekalipun sebagaimana pandangan imam Ahmad. Menurut pandangan ini si anak tidak harus bermusafir walaupun untuk tujuan perniagaan jika tidak mendapat keizinan kedua ibu-bapanya.

Namun al-Bulqini menjelaskan bahawa larangan melakukan permusafiran tanpa keizinan mereka samada untuk perniagaan, menuntut ilmu atau berjihad (yang sunat) adalah kerana kesukaran yang bakal menimpa mereka jika sesuatu berlaku kepada si anak dan termasuk juga bencana dan bahaya yang mereka risaukan berlaku kepada si anak (Al-Haithami t.t).

Selain meihat kepada mudharat yang bakal menimpa mereka, kemudharatan yang bakal menimpa si anak juga telah dijadikan ukuran oleh ulamak untuk menentukan arahan dan larangan mereka perlu dipatuhi atau sebaliknya. Menurut Syeikh Taqiuddin Ibnu Taimiyah (2005) si anak wajib memberi ketaatan kepada kedua orang tuanya dalam perkara yang memberikan manfaat kepada mereka dan tidak menimbulkan mudharat kepada diri sendiri sekalipun jika perkara tersebut menimbulkan kesukaran kepadanya. Menurut syeikh Taqiuddin perkara yang diperintahkan oleh kedua ibu bapa wajib dipatuhi jika sekiranya jika tidak dilaksanakan akan memudharatkan kedua mereka dan begitu juga wajib melaksanakan perintah dan kemahuan mereka yang memberikan kemaslahatan dan manfaat kepada mereka selagimana tidak memudharatkan sianak walaupun si anak menghadapi kesukaran untuk melaksanakannya (Al-Sayuti 1961)¹. Menurut pandangan ini perintah kedua ibu bapa yang boleh menyebabkan kemudharatan kepada sianak walaupun mengandungi kemaslahatan kepada ibu bapa tidak wajib dilaksanakan. Contohnya ialah apabila ibu atau bapa memerintahkan sianak untuk menceraikan isterinya.

---

¹ Mathalib uli al-nuha dan fatawa al-kubra.

Jika kedua ibu bapa memerintahkan sianak untuk menceraikan isteri hanya kerana pandangan peribadi siibu atau bapa semata-mata maka perintah tersebut tidak wajib dilaksanakan berpandukan sabda nabi S.A.W :

لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ

Menceraikan isteri hanya kerana pandangan peribadi semata-mata adalah menurut nafsu yang boleh memudharatkan si anak. Ibnu al-Mufligh dan Ibnu Hajar al-Haithami berpandangan bahawa seorang anak tidak wajib menceraikan isterinya jika diminta berbuat demikian oleh ibu bapanya. Al-Sindi bercerita mengenai Abu Abdillah yang disoal oleh seorang lelaki samada dia patut menceraikan isterinya kerana diminta berbuat demikian oleh ayahnya. Abu Abdillah melarang lelaki tersebut menceraikan isterinya dan lelaki tersebut menyebutkan kisah Umar al-Khattab yang meminta anaknya Abdullah untuk menceraikan isterinya dan dilakukan oleh Abdullah. Abu Abdillah berkata tidak sehinggalah bapamu seperti Umar al-Khattab (Ibnu al-Mufligh,1999).

Setiap jiwa menginginkan ketenangan dan kesenangan serta akan menjauhkan diri dari perkara yang tidak menepati citarasanya. Apabila sesuatu pekerjaan yang diperintahkan tidak menepati citarasanya maka sudah tentu pelaksanannya akan menimbulkan kesukaran kepada dirinya dan kesukaran tersebut berbeza dari setiap individu dengan yang lain. Dalam hal yang berkaitan dengan ketaatan kepada ibu bapa, kesukaran sebegini tidak dianggap sebagai penghalang untuk melaksanakan arahan dan larangan mereka sehingga sekiranya pelaksananya merebak dari kesukaran sehingga mencapai tahap memudharatkan sianak (Ibnu Taimiyah t.t). Mudharat yang dimaksudkan di sini ialah kesukaran yang perlu dipikul oleh sianak menurut uruf.

Namun menentukan tahap kesukaran dan kemudharatan yang boleh dijadikan ukuran menyeluruh adalah perkara yang mustahil dan sukar dilakukan kerana kemudharatan dan kesukaran berbeza pada hakikatnya mengikut keadaan individu, uruf dan situasi. Oleh yang demikian kesukaran untuk melaksanakan perintah dan larangan ibu bapa juga menjadi ukuran untuk menentukan sejauh manakah seorang anak wajib mentaati perintah dan larangan ibu bapanya. Selain kesukaran perlu dipastikan juga bahawa perintah dan larangan tersebut mempunyai asas dan bukan kerana kebodohan serta kejahilan mereka semata-mata. Ibnu Hajar al-Haithami (t.t) berpadangan bahawa sianak perlu melaksanakan perintah ibu bapanya

dalam perkara-perkara yang harus yang tidak menimbulkan kesukaran kepada dirinya sekiranya kedua mereka merasa terluka yang amat sangat jika tidak diendahkan arahan dan larangan tersebut dengan syarat arahan dan larangan tersebut diketahui bukan disebabkan kejahilan dan kebodohan mereka. Ibu dan bapa juga tiada hak melarang anak yang sudah mencapai umur akil baligh serta pandai mengurus diri dan wang dari melakukan pekerjaan yang boleh memberikan kebaikan dunia dan ukhrawi sianak hanya kerana kerisauan dan kegusaran yang dibayangkannya. Antara contoh yang diberikan oleh syeikh Ibnu Hajar berkaitan arahan dan larangan yang lahir dari kebodohan dan kejahilan sibapa atau ibu ialah mengarahkan anaknya untuk menurut mazhab yang diikutinya, melarang anaknya untuk bersifat zuhud dan larangan tersebut hanya disebabkan oleh perasaan kasihan sibapa atau ibu terhadap anaknya. Jelasnya selain tahap kesukaran dan kebijakan ibu bapa, perasaan mereka juga menjadi ukuran dalam menentukan samada perintah dan larangan mereka perlu diikuti. Perasaan mereka perlu dijaga kecuali jika arahan mereka bertentangan dengan perkara yang sedang dilakukan oleh si anak seperti tidak perlu menyahut panggilan mereka ketika sedang melakukan solat fadhu, namun wajib memutuskan solat sunat dan menyahut panggilan mereka jika sianak menganggarkan bahawa mereka akan merasa terluka jika panggilan tersebut tidak disahut, larangan yang menyebabkan syiar Islam menjadi pudar juga tidak harus dipatuhi seperti melarang si anak dari melakukan solat sunat rawatib secara berterusan. Namun jika larangan tersebut hanya sekali atau dua maka tidak mengapa untuk dituruti (Al-Ghazali 2005). Begitu juga kekhawatiran mereka yang tidak bertempat mengenai keselamatan sianak yang telah mencapai umur akil baligh dan yang sudah pandai mengurus diri dan wang.

Ibu dan bapa juga tidak mempunyai hak untuk melarang sianak melakukan perkara yang boleh memberikan kebaikan kepada agama dan dunia sianak walaupun perbuatan sianak menimbulkan kebencian kepada orang tuanya. Seorang ibu tidak boleh melarang sianak dari melakukan solat isyak berjemaah dimasjid hanya kerana kasihanku sianak (Al-Safarini 1996). Namun seorang anak wajib mentaati kedua ibu bapanya dalam perkara-perkara yang harus selagi mana tidak menimbulkan kesukaran kepada sianak terutamanya apabila larangan atau suruhan tersebut dapat dipastikan bukan dari kebodohan dan kejahilan mereka mengenai perkara tersebut (Al-Haithami t.t).

Pelaksanaan perkara-perkara sunat yang boleh dilakukan tanpa memerlukan sianak untuk bermusafir tidak memerlukan keizinan ibu dan bapa kerana tiada sebarang kemudharatan yang boleh menimpa orang tuanya. Si anak juga tidak memerlukan keizinan kedua ibu

bapanya untuk bermusafir melaksanakan ibadah-ibadah yang wajib ke atas dirinya seperti menunaikan haji atau umrah yang wajib.

Ciri-Ciri Penderhakaan Kepada Ibu Bapa

Ibnu Daqiq al-'Aid ( ) menukarkan pandangan Muhammad Bin Abdissalam mengenai kesukaran meletakkan garispanduan yang jelas dalam menentukan kewajipan memberikan ketaatan kepada ibu bapa dan pengharaman mengingkari arahan mereka. Hal ini disebabkan bahawa perkara yang haram dilakukan kepada orang lain juga haram dilakukan kepada ibu bapa dan ketaatan kepada mereka bukanlah pada setiap perkara yang disuruh atau dilarang. Para ulamak bermazhab hanafi dan Syafi'i mengatakan bahawa peringkat bersilaturrahim mempunyai beberapa tingkatan dan berbeza mengikut hubungan keakraban. Menjaga hubungan dengan ibu bapa terlebih utama berbanding menjaga hubungan dengan kaum kerabat yang lain dan menjaga hubungan dengan kaum kerabat terlebih utama dari orang lain. Bersilaturrahim mempunyai beberapa peringkat dan peringkat yang paling rendah ialah tidak meminggirkan saudara dan berhubungan dengan mereka walapun hanya sekadar bercakap dan memberi salam serta mengikut kemampuan dan keperluan (al-musu'ah al-fiqhiyyah). Pandangan ulamak dan tulisan-tulisan mereka dalam hal ini juga tidak memberikan garispanduan yang jelas dan menyeluruh (Muhammad Bin Abdissalam 1991). Paling hampir ialah menjadikan maslahah dan mafsadah yang lahir samada dari pengingkaran arahan atau pelanggaran larangan mereka sebagai kayu ukur. Menurut Ibnu Mulqan ( )² dalam menjelaskan kata-kata Muhammad Bin Abdissalam penderhakaan ialah setiap perbuatan yang menyakitkan hati ibu bapa dengan kesakitan yang tidak boleh dianggap remeh dan ini juga merupakan pandangan imam al-Qurtubi ( ).

Ibnu Hajar al-Haithami (t.t) menuturkan mengenai ciri-ciri perderhakaan terhadap ibu bapa. Menurut beliau seorang anak dianggap menderhaka kepada orang tuanya dengan melihat sejauh manakah mereka merasa sakit dan terluka dengan perbuatanya. Pandangan yang sama diutarakan oleh al-hafiz Ibnu Solah dalam fatwanya (1986). Menurut Ibnu Solah penderhakaan ialah melakukan suatu perbuatan yang tidak wajib dilakukan yang jika dilakukan akan menyakitkan hati ibu bapa. Kemungkinan ada yang berpandangan bahawa ketaatan kepada ibu bapa adalah wajib dalam perkara yang bukan maksiat dan pengingkaran perintah kedua mereka adalah suatu penderhakaan bahkan para ulamak juga mewajibkan

---

² Al-I'lām' bi fawāid 'umdat al-ahkam

ketaatan kepada ibu dan bapa walaupun dalam perkara-perkara yang syubhah (al-Ghazali, 2005).

Ketaatan Kepada Ibu Bapa Dalam Isu Politik

Dalam membincangkan isu ini, perbincangan akan dibahagikan kepada beberapa subtopik berkaitan.

Mengenal pasti politik sebagai perkara ijтиhad

Politik merupakan perkara yang bersangkutan dengan *ijtihad*. Untuk menjelaskan perkara ini takrif dan pandangan ulamak Islam mengenai politik perlu diperincikan. Politik dalam bahasa Arab ialah siyasah. Perkataan siasah perlu diperjelaskan sebagai kunci bagi memahami kedudukan siasah yang sebenar. Mengikut Kamus Arab, perkataan siasah adalah kata terbitan (masdar) daripada kata dasar sasa – yasusu – siasatan yang bermaksud mentadbir dan mengendalikan sesuatu urusan, pekerjaan dan sebagainya dengan baik termasuklah mengendalikan urusan yang berkaitan dengan manusia, haiwan dan pelbagai urusan yang lain termasuk arahan dan larangan serta tugas mendidik yang menjadi sebahagian dari usaha mentadbir. Siasah Syar'iyyah ialah mengendalikan urusan awam atau bersama berdasarkan hikmat yang tidak bercanggah dengan ajaran yang dibawa oleh Rasulullah walaupun tindakan tersebut tidak disokong oleh dalil-dalil juz`i.

Siasah ialah menjalankan pentadbiran negara (umat) sama ada hal ehwal dalam negara atau luar negara berpandukan maslahah. Ia ialah pentadbiran hal ehwal rakyat yang dijalankan oleh pemimpin Islam atau pembantunya berdasarkan maqasid al-Ammah walaupun perkara itu tidak menepati pendapat para imam mazhab. Siasah ialah berkaitan mengambil tindakan dan membina dasar yang menjamin kebaikan dan mengelakkan keburukan di mana tidak terkeluar dari batas-batas syariat dan dasar-dasar umumnya (Muhammad Na'im, 1992) samada secara lemah lembut atau kekerasan (Al-Nasafi, 1990) walaupun perkara tersebut tidak diakukan oleh nabi SAW dan tidak ada wahyu mengenainya serta tidak menepati pendapat para imam mazhab (Abd al-Wahab, 1988).

Daripada definisi siyasah yang dinyatakan dapat difahami bahawa siyasah merupakan perkara ijtihad yang dilakukan untuk menjamin kemaslahatan dan menolak kemudharatan. Oleh itu perbahasan seterusnya mengenai sejauh manakah seseorang wajib mentaati kedua ibu bapanya dalam perkara-perkara yang berkaitan dengan ijtihad?

Isu pemilihan parti politik juga merupakan isu ijtihad. Dr Yusof Al-Qadhwai dalam bukunya yang bertajuk “Min Fiqh Ad-Daulah Fil Islam”, Terbitan Dar As-Syuruq, Cetakan Tahun 1997, muka surat 151-154 menjelaskan bahawa menubuhkan pelbagai parti Islam dalam sesebuah negara islam, yang setiap satunya memiliki ciri-ciri pemikiran, metodologi dan pendekatan politik yang berbeza-beza adalah harus. Menurut beliau sesiapa sahaja boleh menyokong mana-mana parti islam yang telah ditubuhkan mengikut keyakinan mereka masing-masing. Sesiapa pun boleh menolak jika didapati ada parti lain yang lebih baik dan menyamakkannya dengan kewujudan pelbagai mazhab dalam bidang fiqh yang memiliki dasar-dasar yang khusus dalam memahami syariat dan mengeluarkan hukum daripada dalil-dalilnya yang komprehensif. Parti-parti politik Islam juga mengambil kepelbagai mazhab yang berbeza aliran pemikirannya, pendekatanya dan metodologinya.

Ketaatan kepada ibu bapa dalam masalah khilafiyah

Permasalahan khilafiyah ialah berkaitan mengambil satu pandangan dari dua atau lebih setelah melakukan pentarjihan ke atas pandangan lain. Para ulamak telah berbincang mengenai isu ketaatan kepada ibu bapa dalam masalah khilafiyah. Para ulamak berselisih pandangan mengenai ketaatan kepada ibu dalam masalah khilafiyah jika pandangan anak lebih kuat dari pandangan ibu atau bapa. Untuk menjawab isu ini kaedah dan aturan syarak perlu ditelusuri agar jawapan dan pandangan yang diberikan tidak tersasar dari landasan syarak.

Menurut kaedah syarak ketaatan hanya wajib diberikan kepada orang yang diwajibkan syarak untuk ditaati. Antara golongan yang diwajibkan oleh syarak untuk ditaati ialah para rasul, ulamak, pemimpin, hakim, ibu bapa dan para suami (Abdussalam,1991). Jadi bagaimanakah jika seorang pemimpin atau hakim mengarahkan seseorang untuk melakukan suatu perkara yang dianggap wajib oleh hakim atau pemimpin sedangkan orang yang disuruh pula berpegang dengan pandangan bahawa perkara tersebut adalah haram? Patutkan dia melaksanakan perintah tersebut sebagai mentaati pemimpin? Atau membantah arahan tersebut kerana mengikut pandangannya?

Menjawab persoalan di atas seorang pemimpin tidak sepatutnya mengarahkan seseorang untuk melakukan perkara yang dianggapnya haram kecuali kerana kemaslahatan tertentu. Orang yang berpegang dengan hukum pengharaman sesuatu perkara juga tidak wajib melakukan perkara yang dianggapnya haram atau meninggalkan perkara yang dianggapnya wajib menurut mazhab yang diikutinya hanya kerana diperintahkan untuk berbuat sedemikian

samada perintah tersebut datang dari seorang pemimpin, ibu atau bapanya kecuali untuk kemaslahatan yang lebih besar.

Dengan mengambil kira pandangan-pandangan ulamak berkaitan ciri-ciri dan limitasi ketaatan dan penderhakaan kepada ibu bapa dapat dirumuskan bahawa ketaatan kepada ibu bapa dalam masalah *khilafiyah* yang tidak berkisar antara haram dan wajib tetapi tentang manakah yang lebih memberi kemaslahatan kepada umum adalah merupakan perbezaan ijtihad semata-mata. *Ijtihad* yang dimaksudkan di sini ialah *ijtihad intiqa'i* iaitu salah satu bentuk ijtihad dengan memilih pandangan-pandangan yang telah dikemukakan dalam warisan fiqh untuk menentukan hukum mengenai sesuatu isu atau pegangan. *Ijtihad* dari jenis ini merupakan satu bentuk pentarjihan (pemilihan) kepada pendapat-pendapat yang telah diutarakan. *Ijtihad* dalam bentuk ini adalah mempertimbangkan antara pendapat-pendapat hukum yang wujud dalam sesuatu isu, bersesuan dengan situasi semasa, isu yang menyelubungi persekitaran dengan bersandarkan dalil-dalil dari al-Quran dan al-Sunnah untuk memilih pendapat yang mempunyai hujah dan dalil yang kuat dan selaras dengan piawaian pentarjihan (al-Qaradawi 1996).

Kesimpulan

Daripada apa yang dikomentarkan oleh para ulamak dalam menjelaskan limitasi ketaatan dan ciri-ciri penderhakaan dapat disimpulkan bahawa terdapat beberapa syarat dalam mematuhi arahan dan larangan ibu bapa dalam perkara-perkara yang harus dan sunat:

1. Wajib mematuhi arahan dan larangan jika sekiranya arahan dan larangan tersebut tidak datang dari kebodohan dan kejahilan mereka semata-mata jika mereka akan terguris perasaan kalau tidak dituruti walapun dalam perkara syubhab.
2. Tidak wajib mematuhi arahan dan larangan mereka sekiranya arahan dan larangan tersebut tidak datang dari kebodohan dan kejahilan mereka semata-mata jika sekiranya mereka tidak terguris perasaan.
3. Tidak wajib mematuhi arahan dan larangan mereka sekiranya arahan dan larangan tersebut datang dari kebodohan dan kejahilan mereka semata-mata walaupun perasaan mereka akan terluka.
4. Termasuk kebodohan dan kejahilan mereka ialah memaksa anak untuk beramal dengan suatu mazhab.

5. Perintah dan larangan mereka sehingga memberi kesan tidak baik kepada amalan kebijakan dan ibadah sianak dianggap sebagai suatu kejihilan dan tidak wajib ditaati.
6. Tidak wajib mematuhi arahan dan larangan sekiranya larangan dan arahan tersebut bertentangan dengan yang wajib atau haram menurut pandangan dan pegangan sianak.
7. Tidak wajib mematuhi arahan dan larangan sekiranya larangan dan arahan tersebut mendatangkan kemudharatan kepada anak walaupun ianya memberi kebaikan kepada ibu bapa.
8. Kesukaran melaksanakan perintah dan larangan ibu bapa tidak menjadi penghalang kepada anak untuk mentaati perintah mereka kecuali jika kesukaran tersebut merebak kepada mudharat.
9. Wajib bagi anak menuruti perintah ibu bapanya yang mendatangkan kebaikan kepada mereka walaupun menyukarkan anak.
10. Ciri-ciri penderhakaan kepada ibu bapa ialah perlakuan atau tidakan anak yang meluka dan mengguris hati mereka kecuali tindakan anak merupakan suatu kewajipan dan tuntutan yang wajib dalam agama.
11. Dalam permasalahan yang menurut sianak boleh menyebabkan kemudharatan yang lebih besar jika berpegang dengan pandangan sibapa maka sianak boleh berbeza pandangan dengan bapa walaupun akan menyebabkan perasaan kedua orang tusnya terguris dan luka.
12. Ketaatan kepada kedua ibu bapa perlu berlandaskan kepada kaedah Syara' لا ضرر ولا ضرار.

RUJUKAN

1. Fath al-Durayni (1987), *Khasa 'is al-Tasyri 'al-Islami Fi al-Siyasah Wa al-Hukm*, Beirut, h. 189. Muhammad Na'im Yasin, Dr. (1992), *Muzakkirah Fi al-Siyasah al-Syar'iyyah*, Amman: Jami'ah al-Urduniyyah.
2. Abd al-Wahab Khallaf (1988) *al-Siyasah al-Syar'iyyah fi al-Syu'un al-Dusturiyyah wa al-Kharijiyyah wa al-Maliyyah*. Kuwait: Dar al-Qalam Li Nasr wa al-Tawzi', h. 17.
3. 'Abd al-Rahman Taj, 1415 H, *al-Siyasah al-Syar'iyyah Wa al-Fiqh al-Islami*, Kaherah: al-Azhar, h. 12. ,
4. Al-Muqirri ,1994, *al-Misbah al-Munir*, Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah, j. 2, h. 295.
5. Al-Tahir, Ahmad al-Zawawi (t.t.), *Tartib al-Qamus al-Muhib*, Beirut, j. 2, h. 646. Al-
6. Zubaydi (t.t.), *Taj al-'Arus Min Jawahir al-Qamus*, Beirut: Dar al-Maktabah al-Hayah, j. 4, h. 169

7. Ibn Manzur , 1990, *Al-Mu'jam al-Wasit , Lisan al-'Arab*, Beirut, j. 6, h. 108.
8. Al-Razi, Fakhr al-Din Muhammad Ibn 'Umar Ibn Hussin, 1992, *Mukhtar al-Sihhah*, Beirut: t. pt., h. 135.
9. Najm al-Din Ibn Hafs al-Nasafi, 1990, *Talabah al-Talabah Fi al-Istilah al-Fiqhiyyah*, Baghdad: Maktabah alMuthna, h.167.
10. 'Izzuddin Bin 'Abdul 'Aziz, Al-'Iz Bin Abdissalam, 1991, *Qawa'id al-ahkam Fi Masalih al-anam*, maktabah al-kulliyyat al-azhariyyah, Kaherah.
11. al-Qaradawi. (1996). *Al-Ijtihad fi Syari'at al-Islamiyah*. Kuwait : Dar al-Qalam.
12. Syihabuddin Bin Muhammad Badr al-Din Bin Muhammad Syamsyuddin Bin Ali Nuruddin, Ibnu Hajar al-Haithami, t.t, *al-fatawa al-kubra al-fiqhiyyah*, Abd Hamid Ahmad Hanafi, *Syari' al-mashad al-Husaini*, Mesir.
13. Syihabuddin Bin Muhammad Badr al-Din Bin Muhammad Syamsyuddin Bin Ali Nuruddin, Ibnu Hajar al-Haithami,1356H, *al-zawajir 'an iqtiraf al-kabair*, matba'ah hijazi, Kaherah, Mesir.
14. Abu Hamid Muhammad Bin Muhammad. Al-Ghazali, 2005, *ihya' 'ulum al-din*, dar Ibnu Hazm, Beirut-Lubnan.
15. Abdullah Bn Muhammad. Al-Muflih.1999. *al-adab al-Syar'iyyah*. Muassasah al-risalah. Beirut-Lubnan.
16. Taqiuddin Ahmad Ibn Taimiyyah al-Harani, 2005, *Majmu'at al-fatawa*, dar al-wafa', al-mansorah, Mesir.
17. Uthman Bin Abd Rahman al-Syahruzuri. Taqiuddin Ibnu al-Solah.1986.*Fatawa wa masail Ibnu Solah*. Dar al-ma'rifah, Beirut-Lubnan.
18. Muhammad Bin Ahmad Bin Salim. Al-Safarini al-Hambali. 1996. *Ghiza' al-albab fi syarh manzumat al-adab*. Dar al-kutub al-ilmiyyah. Beirut-Lubnan.